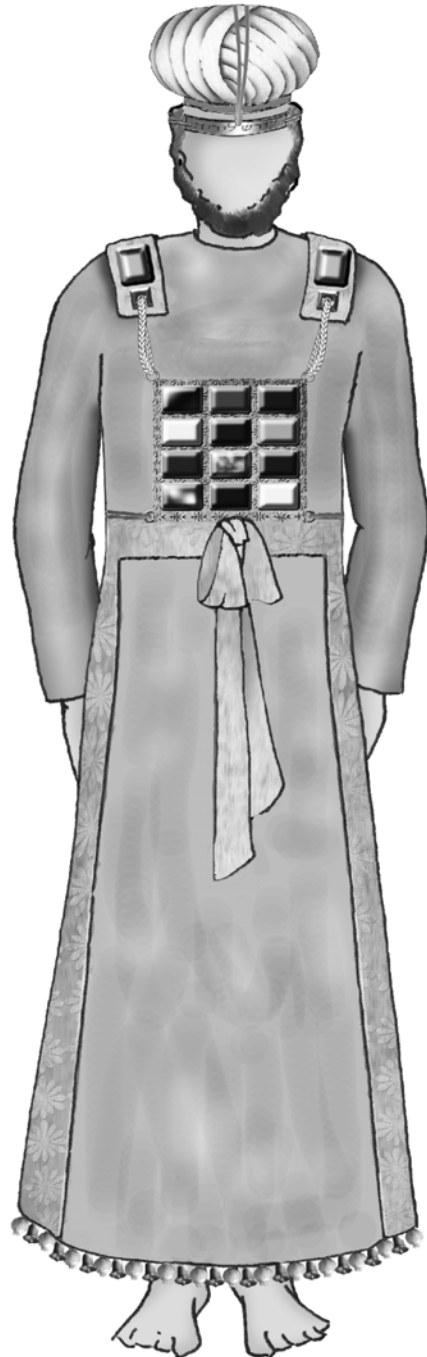

בגדי כהן גדול

שח

אונקלוס

שט

שמות כו תצוה

כ וְאַתָּה תִצְוֶהָ | אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ
שֶׁמֶן זֵית זָךְ פְּתִית לַמָּאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד:
כא בְּאֵהָל מוֹעֵד מְחוּיָן לְפָרֶכֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֹדֶת
יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד־בֶּקֶר לִפְנֵי

תולדות אהרן: [כ] ואתה תצוה. מגילה כט: ל. ויקחו אליך. ברכות נו. מנחות פו: להעלות נר. שבת כא. [כא] באוהל מועד. מנחות פו: יערך אותו. מנחות צח: מערב עד בוקר. פסחים נט. יומא טו.

כ ואת תפקד ית בני ישראל
ויסבון לך משחא זיתא דקיא
פתישא לאנהרא לאדלקא
בוציניא תדירא: כא כמשפן
זמנא מברא לפרכתא דעל
סהדיא יסדר יתיה אהרן
ובנויה מרמשא עד צפרא קדם
יי קים עלם לדריהון מן בני

בעל הטורים

אמר בהם לשון צוואה. תצוה. בגי' נשים צוה רמו להדלקת הנר לנשים
חובה בשבת: ויקחו אליך. אבל אני איני צריך לאורה: כתיב. רמו ת"י
ת"כ שנים יאה נוהג הדלקת המנורה: להעלות. חסר ו' לומר שר"ו נרות
מכבים אותם אבל נר מערבי דולק לעולם: למאור להעלות. בגי' חצי
לוג שמן לנר: נר תמיד. בגימ' בשבת:

(כ) ואתה תצוה. לא הוזכר משה בזה הסדר משא"כ בכל החומש
שמשעה שנולד משה אין סדר שלא הוזכר בה חוץ ממשנה תורה הטעם
משום שאמר מחני נא מספרך אשר כתבת וקללת חכם אפי' על תנאי
באה ונתקיים בזה. וכתב צוואה במנורה וכן בתמיד צו את בני ישראל
לפי ששניהם נוהגים בכל יום ויש בהם חסרון כיס לפיכך צריך דרוו לכן

רש"י

שלהבת עולה מחליה (שבת כה). תמיד. כל לילה ולילה
קריו 'תמיד', כמו שאתה אומר עולת תמיד (במדבר כה, ו),
ואינה חלל מיום ליום; וכן צמחת-חציתין (ויקרא ו, יג)
נאמר 'תמיד', ואינה חלל מחציתה צבקר ומחציתה
צערב; חבל 'תמיד' האמור זלחם הפנים (לעיל כה, ט),
משנת לשנת הוא: (כא) מערב עד בוקר. מן לה
מדתה שמה דולקת מערב עד בוקר, ושערו חכמים

(כ) ואתה תצוה. זך. זלי שמרים, כמו ששנינו
צמנחות (דף פו), מנגרנו זראש הזית וכו': כתיב.
הזיתים היה כותש צמכתשת ואינו טוחנן זריחים, כדי
שלא יאה צו שמרים, ואחר שהזית טפה ראשונה
מכניסן לריחים וטוחנן, והשמן השני פסול למנורה
וכשר למנחות, שנאמר כתיב למאור - ולא כתיב
למנחות (סז): להעלות נר תמיד. מדליק עד שמהא

רש"י כפשוטו

בכל עת ובכל שעה ללא הפסק, אלא גם דבר הנעשה
במועדים קבועים, כגון הדלקת המנורה האמורה כאן,
שהוא דבר הנוהג כל לילה ולילה בקביעות, אף הוא קרוי
'תמיד'. ומצינו לשון 'תמיד' במשמעות זו, כמו שאתה
אומר בקרבן התמיד: 'עולת תמיד' (במדבר כה, ו), וְאִינָה
קריבה בכל עת ובכל שעה אֵלֶּא רק מיום ליום - כבש
אחד בבוקר וכבש אחד בין הערבים; וכן צמחת-חציתין
(ויקרא ו, יג) [מנחה שהכהן הגדול מקריבה מדי יום], נְאָמֵר
'שלת מנחה תמיד', וְאִינָה עולה על המזבח אֵלֶּא פעמיים
ביום - מחציתה בבקר ומחציתה בערב, הרי שגם דבר
הנעשה מזמן לזמן במועדים קבועים, נופל בו לשון 'תמיד';
אבל לעומת זאת, 'תמיד' האמור בלחם הפנים (לעיל כה,
ט) וְנָתַתָּה על השלחן לחם פנים לפני תמיד, פירושו בכל
עת ובכל שעה בלי הפסק כלל, שכן משבת לשבת הוא,
שהיו מחליפים את הלחם פעם אחת בשבוע (ביום השבת),
והיו נותנים את הלחם החדש בעוד הלחם הישן היה על
השולחן, לפי שנאמר בו 'תמיד' (ו"א, משכ"ט):

(כא) מערב עד בוקר. אין הכוונה שיעסוק בעריכת
המנורה מערב עד בוקר, אלא שיערוך אותה באופן שתאה
דולקת מערב עד בוקר. וכלומר: תן לה מדתה - תן
במנורה מידת שמן מספקת שתאה דולקת מערב עד

(כ) ואתה תצוה. שמן זית זך. שמן צלול בלי שמרים.
ואופן עשייתו הוא כמו ששנינו במנחות (דף פו). מנגרנו
(מלקט) בראש הזית וכותש ונותן לתוך הסל. שהיה
מלקט את הזיתים הגדלים בראש האילן [המקדימים
להבשיל על ידי החמה], לפי שהשמן היוצא מזיתים אלו
צלול ביותר:

כתיב. פירושו 'כתוש'. וכלומר, מלבד בחירת סוג הזיתים
הראויים לשמן הזך, הקפידה תורה גם על אופן הוצאת
השמן, שאת הזיתים הנה כותש במכתשת ואינו טוחנן
בריחים, כדי שלא יאה בו שמרים על ידי הטחינה,
ואחר שהוציא מהן טפה ראשונה לצורך המנורה, אינו
מוסיף לכתשם עוד אלא מכניסן לריחים וטוחנן, והשמן
השני היוצא מטחינה זו פסול למנורה וכשר לעשית
המנחות, לפי שנאמר 'כתיב למאור' - משמע כי רק
למאור הקפידה תורה שיהא השמן כתיב - ולא הקפידה
על כתיב למנחות (מנחות פו). (מפרשים):

להעלות נר תמיד. נקט הכתוב לשון 'להעלות', לומר
שיהא מדליק וממשיך להבעיר האש בפתילה עד שתהא
שלהבת עולה מאליה, ואין די שיאחו האש בפתילה
ויניחנה והיא תדליק את עצמה (שבת כא). (ו"א, ס. ו"א):
תמיד. לשון 'תמיד' אינו מורה דווקא על דבר הנעשה

יְהוָה חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ם
 כח א וְאֵתְּהָה הַקָּרֵב אֶלְיָךָ אֶת־אֶהְרֹן אֶחֱיֶךָ וְאֶת־
 בְּנָיו אִתּוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנֹ-לִי אֶהְרֹן
 נָדָב וָאִבִּיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אֶהְרֹן:
 ב וְעֲשִׂיתָ בְגָדֵי־קֹדֶשׁ לְאֶהְרֹן אֶחֱיֶךָ לְכָבוֹד
 וְלִתְפָאֳרָתָ: ג וְאֵתְּהָה תְּדַבֵּר אֶל־כָּל־חַכְמֵי־לֵב
 אֲשֶׁר מִלְּאֲתֵיךָ רוּחַ חָכְמָה וְעָשׂוּ אֶת־בְּגָדֵי אֶהְרֹן
 לְקֹדֶשׁוֹ לְכַהֲנֹ-לִי: ד וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ
 חֲשֵׁן וְאַפֹּדֶר וּמְעִיל וּכְתָנֶת תִּשְׁבִּץ מְצַנְפֶּת

ישראל: א ואת קרב לנתת ית
 אהרן אחיך וית בנוהי עמיה
 מגו בני ישראל לשמשא קדמי
 אהרן נדב ואביהוא אלעזר
 ואיתמר בני אהרן: ב ותעבד
 לבושי קודשא לאהרן אחיך
 ליקר ולתשבחון: ג ואת תמלל
 עם כל חכמי לבא דאשלמית
 עמיה רוח חכמתא ויעבדון ית
 לבושי אהרן לקדשותיה
 לשמשא קדמי: ד ואלין
 לבושיא די יעבדון חושנא
 ואפודא ומעילא וכתונא
 מרמצא מצנפתא והמנא

תולדות אהרן
 [ב] לכבוד. מגילה יב.

בעל הטורים

לג' כהנים שישארו והם אהרן אלעזר ואיתמר. ג"פ לכהנו לי בפרשה כנגד
 בית ראשון ובית שני ולעמיד: (ג) חכמי לב אשר. בגימ' יראת מי שמלא
 יראת השם והיינו שנא' ראשית חכמה יראת ה': (ד) ואלה הבגדים. ולא
 הזכיר מכנסים שלא היו לכבוד ולתפארת. ולא הזכיר ציצן לפי שלא היה מין

(א) הקרב. ד' הכא. וזאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן וגם את אחיך
 וגוי הקרב. הקרב את מטה לוי. הקרב אליך ואח"כ המנחה שאינו ראוי
 לכהונה עד שיתחנך בבגדים. ורמז לו שיקריב אליו בני לוי דכתיב נתונים
 נתונים המה לי: ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך. ג"פ אהרן בפסוק רמז

רש"י

ודוד חגור אפוד צד, למדנו שהאפוד חגורה היא, ואי
 אפשר לומר שאין צו אלא חגורה לצדה, שהרי נאמר
 (ויקרא ט, י) ויתן עליו את האפוד ואחר כך ויחגור אותו
 צהצז האפוד, ומרגס אונקלוס 'צהמין אפודא', למדנו
 שה'משצ' הוא החגור, וה'אפוד' שם תכשיט לצדו, ואי
 אפשר לומר שעל שם שמי הכתפות שבו הוא קרוי
 'אפוד', שהרי נאמר שמי כתפות האפוד, למדנו
 שה'אפוד' שם לצד וה'כתפות' שם לצד וה'משצ' שם
 לצד, לכך אני אומר שעל שם הסיני של מטה קרוי
 'אפוד' - על שם שאפודו ומקשטו צו, כמו שנאמר

חצי לוג ללוי טצת הארוכין וכן לכל הלילות, ואם יותר
 אין צכך כלום (מנחות פט.): כח (א) ואתה הקרב
 אריך. לאחר שתגמור מלאכת המשכן: (ג) לקדשו
 צכהנו צי. לקדשו להכניסו צכהונה על-ידי הצגדים
 שיהא כהן לי. ולשון 'כהונה' שירות הוא, שנטריא"ה
 צלע"ז: (ד) חשן. תכשיט כנגד הלצ: ואפוד. לא
 שמעתי ולא מנלתי צצרייתא פירוש תצניתו. ולצי אומר
 לי שהוא חגור לו מאחוריו, רחצו כרוחצ גצ איש, כמין
 סיני שקורין פורציני"ט שחוגרות השרות כשרוכצות על
 הסוסים, כך מעשהו מלמטה - שנאמר (שמואל ב, יד)

רש"י כפשוטו

אומר הכתוב: לקדשו - לקדש אותו, ולהכניסו בכהונה -
 על-ידי הבגדים - שעל ידי כך יהא הוא כהן לי. ולשון
 'כהונה' שירות הוא, שנטריא"ה פלע"ז, ולכן פירוש
 'לכהנו לי' הוא 'להיותו משרת לי' (רא"ם):
 (ד) חשן. זהו תכשיט שנושאו כנגד הלב:
 ואפוד. לא שמעתי ולא מצאתי בכריתא פירוש
 תבניתו (צורתו) של האפוד. ולבי אומר לי שהוא בגד
 החגור לו במתניו, ומשתלשל ומכסה את גופו
 מאחוריו, רחבו כרוחב גב איש, והוא כמין סיני
 שקורין פורציני"ט [בגד העשוי אריג מרובע, המכסה את
 אחורי הגוף מן המתניים ולמטה], שחוגרות השרות
 כשרוכבות על הסוסים, כך מעשהו מלמטה - זו היא

בוקר, ושערו חכמים שהוא חצי לוג ללילי טבת
 הארופין, וכן - כשיעור הזה יש לתת לכל הלילות, אף
 בלילות הקצרים, ואם ינתר שמן ותוסיף המנורה לדלוק
 בבוקר אין בקך כלום (מנחות פט.). (רא"ם, גו"א):
 כח (א) ואתה הקרב אריך. אין זה ציווי על הקרבנות
 עתה, שהרי הקרבנות לעבודה היתה על ידי בגדי הכהונה
 וקרבנות המילואים, וכל אלו עדיין לא נעשו. אלא כך הוא
 אומר: לאחר שתגמור מלאכת המשכן, הקרב אליך את
 אהרן ובניו לקדשם לכהונה, ולכן אני מצווך עכשיו על
 עשיית בגדיהם וקרבנותיהם (רא"ם, בא"י):
 (ג) לקדשו צכהנו צי. לשון 'לכהנו' אין פירושו 'לעשות
 אותו לכהן', אלא פירושו 'להיותו כהן' מצד עצמו, וכך

שמות בה תצוה

שיא

רש"י

(ויקרא ת, ז) ויאפוד לו צו, וה'חשב' הוא החגור שלמעלה הימנו, וה'כתפות' קצועות צו. ועוד אומר לי לבי, שיש ראייה שהוא מין לבוש, שתרגס יונמן ודוד חגור אפוד

רש"י כפשוטו

צורת חלקו התחתון של האפוד. ומנין שהאפוד היה חגור לו במתניו? שְׁנֵאָמַר (שמואל-ב, ג, יד) 'וְדָוִד חָגוֹר אֶפֶוד בָּד', ולא נאמר 'לבוש אפוד בד', הרי לְמַדְנֵנו שְׁהָאָפֹד חָגוּרָהּ הִיא (ראה ציור מספר 1).

צורת חלקו התחתון של האפוד. ומנין שהאפוד היה חגור לו במתניו? שְׁנֵאָמַר (שמואל-ב, ג, יד) 'וְדָוִד חָגוֹר אֶפֶוד בָּד', ולא נאמר 'לבוש אפוד בד', הרי לְמַדְנֵנו שְׁהָאָפֹד חָגוּרָהּ הִיא (ראה ציור מספר 1).

ציור מספר 1

רש"י מוכיח את דבריו, שעיקר האפוד הוא החלק התחתון העשוי כעין סינר, ועל שמו נקרא הבגד כולו 'אפוד': וְאִי אֶפְשָׁר לֹאמַר שֶׁהָאָפֹד אֵינָן בּוֹ חֲלָקִים נוֹסְפִים אֲלֵא חָגוּרָהּ לְבָדָהּ, שֶׁהָרִי נֶאֱמַר בְּפִרְשַׁת לְבִישַׁת הַבְּגָדִים (ויקרא ח, ז) 'וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הָאָפֹד' וְאַחַר כֵּךְ 'וַיַּחְגֹּר אוֹתוֹ בְּחֹשֶׁב

ציור מספר 2

וְעוֹד אֹמֵר לִי לְבִי, שִׁישׁ רָאִיָה שֶׁהָאָפֹד הוּא מִיֵּן לְבוֹשׁ וְלֹא חָגוּרָהּ בְּלִבְדוֹ, שְׂכֵן תִּרְגָּם יוֹנְתָן בֶּן עֻזִּיאֵל אֶת הַפְּסוּק (שמואל-ב, ג, יד) 'וְדָוִד חָגוֹר אֶפֶוד בָּד' - 'פְּרָדוֹט דְּבוּיָךְ', וּמְצִינֵנו שֶׁתִּרְגָּם כָּמוֹ כֵּן אֶת הַתִּיבָה 'מְעִילִים' בְּלִשׁוֹן 'פְּרָדוֹטוֹיִן', בְּעֵינֵי הָאָמֹר בְּמַעֲשֵׂה תִמְרָ אַחֲזוֹת אֲבִשְׁלוֹם: 'וְעִלְיָהּ כְּתָנֶת פָּסִים כִּי כֵן תִּלְבָּשֶׁן בְּגוֹת הַמִּלְּךָ הַבְּתוּלוֹת מְעִילִים' (שם יג, יח), הָרִי שִׁכְרָדוֹט', תִּרְגוֹמוֹ שֶׁל אָפֹד, הוּא מִיֵּן לְבוֹשׁ הַמְּכַסֶּה אֶת הַגּוּף כְּמַעִיל, וּמִכָּאֵן שֶׁשְּׁמוֹ 'אָפֹד' הוּא עַל שֵׁם הַסִּינֵר הַלְּבוּשׁ עָלָיו מֵאֲחֹרָיו:

וְכַמְעִיל. הוּא כְּמִיֵּן חֲלוּק, וְכֵן הַבְּתוּנָתָהּ הִיא כְּמִיֵּן חֲלוּק, אֲלֵא שֶׁהַבְּתוּנָתָהּ הִיא חֲלוּק תַּחְתוֹן שֶׁהוּא לּוֹבְשׁוֹ סְמוּךְ לְבָשָׁרוֹ, וְ'מְעִיל' קְרוּי חֲלוּק הָעֵלְיוֹן שֶׁהוּא לּוֹבֵשׁ מֵעַל לְכַתוּנַת 'רֵא':

הָאָפֹד', וְ'חֹשֶׁב הָאָפֹד' תִּרְגָּם אֲוִנְקָלוֹס 'בְּהִמְיֵן אֶפֶודָא' [בַּחְגוּרַת הָאָפֹד], הָרִי שֶׁהִזְכִּיר הַכְּתוּב 'אָפֹד' לְחֹד וְ'חָגוּרָהּ' לְחֹד, וּמִכָּךְ לְמַדְנֵנו שֶׁ'חֹשֶׁב' הוּא הַחָגוּר, וְ'הָאָפֹד' שֵׁם תְּכָשִׁיט לְבָדוֹ, וְעַל כִּרְחֹךְ שִׁישׁ בְּאָפֹד חֲלָק נוֹסֵף שֶׁאֵינֶנּוּ מְפֹרֵשׁ בְּמִקְרָא, שֶׁעַל שְׁמוֹ נִקְרָא הַבְּגָד כּוּלּוֹ 'אָפֹד'. וְאִי אֶפְשָׁר לֹאמַר שֶׁעַל שֵׁם שְׁתֵּי הַכְּתוּפֹת שָׁבוּ הָעוֹלוֹת מִן הַחָגוּרָהּ לְצַד רֵאשׁוֹ הוּא קְרוּי 'אָפֹד', שֶׁהָרִי נֶאֱמַר (לְהֵלֵן פְּסוּק כו) 'שְׁתֵּי כְּתוּפֹת הָאָפֹד', וְאֵילוֹ הִיָּה קְרוּי 'אָפֹד' עַל שֵׁם הַכְּתוּפֹת, לֹא הִיָּה אֶפְשָׁר לֹאמַר 'הַכְּתוּפֹת שֶׁל הָאָפֹד', אֲלֵא מִכָּאֵן שֶׁהַבְּגָד עֲצוּמוֹ הוּא 'אָפֹד' וְהַכְּתוּפֹת נוֹסְפוֹת עָלָיו. וּמִכֻּלָּל הַדְּבָרִים לְמַדְנֵנו שֶׁשְּׁלֹשָׁה חֲלָקִים יֵשׁ בְּבִגְד זֶה: הָאָפֹד' שֵׁם לְבָד (דְּבַר בְּפָנֵי עֲצוּמוֹ) וְ'הַכְּתוּפֹת' שֵׁם לְבָד וְ'חֹשֶׁב' שֵׁם לְבָד.

וְאֶבְרִיָּה וְעִשָׂו בְּגָדֵי־קָדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֶחֱיוֹ וְלִבְנָיו
 לְכַהֲנֹתָיו: ה וְהֵם יִקְחוּ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־
 הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן וְאֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־
 הַשֵּׁשׁ: פ וְעִשָׂו אֶת־הָאָפֹד זָהָב תְּכֵלֶת

וְיַעֲבֹדוּן לְבוּשֵׁי קֹדֶשׁא לְאַהֲרֹן
 אֶחֱיוֹ וְלִבְנֹהֵי לְשִׁמְשָׁא קָדְמִי:
 ה וְאֶבְרִיָּה וְעִשָׂו יִקְבוּן יַת דְּהִבָּא וְיַת
 תְּכֵלֶת וְיַת אַרְגָּמָנָא וְיַת צִבְעָה
 זְהוּרִי וְיַת בּוּצָא: ו וְיַעֲבֹדוּן יַת
 אֶפֶסֶדָא דְּהִבָּא תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָנָא

רש"י

כמין חלוק, וכן הכתומה, אלא שה'כתומה' סמוך לצטרו, ומעילי קרוי חלוק העליון: תשבץ. עשוין משצלות לני, והמשצלות הם כמין גומות העשויות בתכשיטי-זהב למושב קציעת אצנים טווחות ומרגליות, כמו שנאמר באצני האפוד (להלן פסוק יא) מוסצות משצלות זהב. וזלע"ז קוראין אותו קשטוני"ש: מצנפת. כמין כיפת כובע שקורין קופי"א זלע"ז. שהרי במקום אחר (לקמן כח, מ) קורא להם מגזעות, ומתרגמין 'כובעין': ואבנט.

רש"י כפשוטו

שהאבנט היא חגורה על הכתומה, וה'אפוד' חגורה על המעיל העליון, כמו שמצינו בסדר לבישתן המפורט בכתוב (ויקרא ח, ז): 'ויתן עליו את הכתומה ויחגור אותו באבנט וילבש אותו את הכתומה ויתן עליו את האפוד':

בגדי קדש. כלומר: מתרומה המקודשת לשמי ועשו אותם, ועל שם שהתרומה היא קדש לה, קרויים הבגדים הנעשים ממנה 'בגדי קדש' (מפרשים):

(ה) וְהֵם יִקְחוּ. תיבת 'והם' אינה מוסבת על אהרן ובניו שהוזכרו בסמוך, אלא על אותם חכמי-לב שיעשו את הבגדים [שהוזכרו למעלה (פסוק ג)], שהם יקבלו מן המתנדבים את הזהב ואת התכלת, לעשות מהן את הבגדים (רא"ם, ג"א):

(ו) וְעִשָׂו אֶת הָאָפֹד. רש"י מקדים ומבאר דרך פירושו בפסוקים אלו: אם באתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר המקראות, הרי פירושן יהיה פרקים - חלקים חלקים, מעט כאן ומעט כאן, וישגה הקורא בצרופן של הפרטים הרבים שנאמרו בהם. לכך אני כותב תחילה פרטי מעשיהם של האפוד והחשן כמות שהוא - כפי סדר עשייתן, למען ירוץ הקורא בו, ואחר-כך אפרש שוב את פרטיהם על סדר המקראות:

תשבץ. מלשון 'משבצת', שהיו הכותנות עשוין באריגתן בדוגמת משבצות לני, והמשבצות הם כמין גומות (שקיעות). כאותן העשויות בתכשיטי-זהב למושב קציעת אבנים טובות ומרגליות - כדרך שחוקקים שקיעות בתוך התכשיטים כדי לקבוע בתוכם אבנים טובות ומרגליות, וכמו שנאמר באבני האפוד (להלן פסוק יא) 'מסבות משבצות זהב תעשה אתם' [אבני הששה הנתונות על כתפות האפוד תהיינה מוקפות משבצות זהב]. וזלע"ז קוראין אותו קשטוני"ש, וכמראה המשבצות הללו היו אורגים את הכותנות (ראה להלן ציור מספר 13):

מצנפת. היא כמין כיפת כובע שקורין קופי"א זלע"ז. ומנין למדנו כן? שהרי במקום אחר (לקמן כח, מ) קורא להם הכתוב מגבעות [בציווי על עשיית בגדי כהן הדיוט נאמר 'ומגבעות תעשה להם לכבוד ולתפארת'], ומתרגמין - אונקלוס תרגם את התיבה 'מגבעות' בלשון 'כובעין', הרי שהמצנפת כמין כובע היא⁽¹⁾ (ראה ציור מספר 3):

ואבנט. האבנט והאפוד שניהם מיני חגורות, אלא

ציור מספר 3

מילואים

(1) ברוב המקומות 'מצנפת' היא של כהן גדול, לעומת 'מגבעת' שהיא של כהן הדיוט. אולם בלשון המשנה גם 'מגבעת' של כהן הדיוט נקראת לפעמים 'מצנפת' [כך הוא במסכת יומא (פ"ז מ"ה): כהן גדול משמש בשמונה כלים והדיוט בארבעה, בכתנות ומכנסים ומצנפת ואבנט, מוסיף עליו כהן גדול חשן ואפוד ומעיל וציץ וכו']. ומכאן ששני השמות יסוד משמעותם אחד הוא (רא"ם וגו"א).

שמות בה תצוה

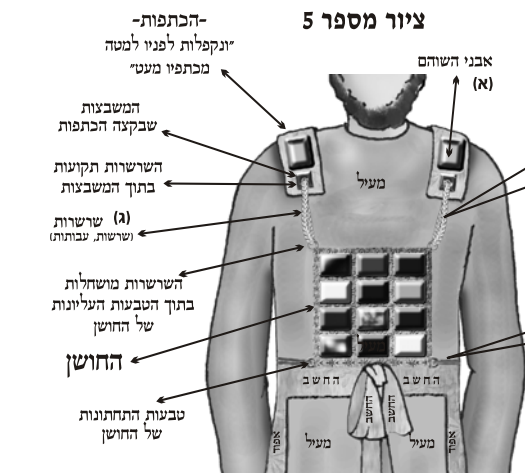
רש"י

והחשן על סדר המקראות, הרי פירושן פרקים, וישגה הקורא צרופן, לכך אני כותב מעשיהם כמות שהיא, למען ירוץ הקורא בו, ואחר-כך אפרש על סדר המקראות. ה'אפוד' עשוי כמין סינר של נשים רוכזות סוסים, וחוגר אותו מאחוריו כנגד לבו למטה מאלימיו, רחצו כמדת רוחצ גבו של אדם ויותר, ומגיע עד עקביו. וה'חשב' מחובר צראשו על פני רחצו מעשה-אורג, ומאריך לכהן ולכהן כדי להקיף ולחגור בו. וה'כתפות' מחוברות צ'חשב', אחת לימין ואחת לשמאל, מאחורי הכהן, לשני קצות רחצו של סינר, וכשזוקפן עומדות לו על שתי כתפיו, והן כמין שתי רצועות עשויות ממין

רש"י כפשוטו

האפוד עשוי כמין סינר של נשים הרוכבות על סוסים [בגד העשוי אריג מרובע, המכסה את הגוף מן המתניים ולמטה]. וחוגר אותו הכהן מאחוריו על ידי 'חשב' הקשור מלפניו פנגד לבו, בגובה הגוף למטה מאלימיו [מרפקיו, מקום כפיפת הזרועות] (ראה לעיל ציור מספר 1 אות א). רחבו של האפוד כמדת רוחב גבו של אדם ומעט יותר כדי שיהיה מכסה גם על שני צדדיו, ומגיע בארכו למטה עד עקביו (ראה כ"ל אות ג). והחשב (החגור) מחובר בראשו של האפוד על פני רחבו, מעשה-אורג. כלומר, החשב ארוג באריגה אחת עם האפוד, על רוחב קצהו העליון, ומאריך לכהן ולכהן מימין האפוד ומשמאלו, כדי להקיף את גופו ולחגור בו (ראה לעיל ציור מספר 2 אות א).

מלבד החשב עולות מן האפוד שתי 'כתפות', שהן רצועות המקיפות את כתפי הכהן, והכתפות מחוברות בחשב בשני צדדיו, אחת לימין ואחת לשמאל, מאחורי הכהן, ואל המשבצות הללו היו קשורות שתי שרשרות זהב, לחבר בין האפוד לבין החושן, ושתי עבותות (שרשרות) הנקבות הללו היו תחובות בשתי טבעות שקבועות בחושן, בשני קצות רחבו העליון (שתי הזוויות העליונות), אחת לימין ואחת לשמאל, כשכל אחת מן השרשרות נכנסת

וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֹרָר מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב: וְשְׁתֵּי כְתֹפֶת חֲבֹרֹת יִהְיֶה-לּוֹ אֶל-שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחֹפֶר: ח וְחֹשֶׁב אֶפְדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ

צָבַע זְהוּרֵי וּבּוּץ שְׁזִיר עוֹבֵד אֲמָן: ז תְּרִמִּין פְּתִינ מְלַפְפִּין יְהוֹן לִיה עַל תְּרִינ סְטְרוֹהֵי וְיִתְלַפֵּף: ח וְהִמִּין תְּקוּיָה דִּי עֲלוּהֵי פְּעוּדוֹהֵי מְגִיָּה יְהִי

בעל הטורים

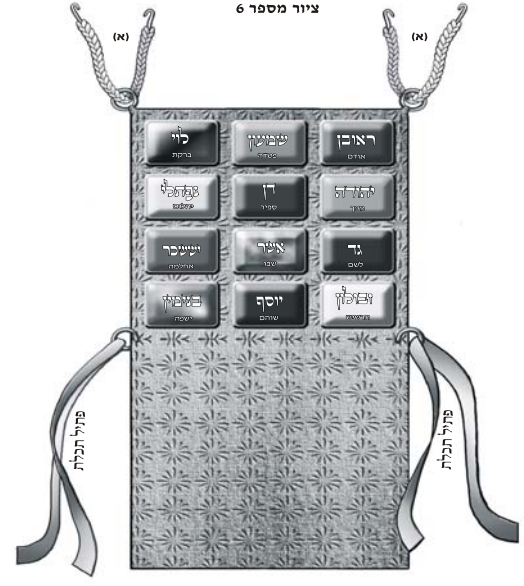
בגד: (1) ושש משורר. שלשים ושנים חוטים כנגד התורה המתחלת בבי"ת ומסיימת בלמ"ד: (2) אל שני. ג' הכא ואידך לך לאות אשר יבא אל

רש"י

בראשו המחמין המחובר במשך, טבעות המסן אל מול טבעות האפוד שוכנים זה על זה, ומרכסן צפתיל תכלת מחוץ בטבעות האפוד והמסן, שיהא תחתית המסן דבוק למשך האפוד, ולא יהא נד ונדל, הולך וחוזר: זהב תכלת וארגמן תולעת שני ושש משורר. חמשת מינים הללו שזרין בכל חוט וחוט. היו מרדדין את הזהב כמין טסין דקין וקולנין פתילים מהם, וטוויין

רש"י בפשוטו

התחתונות אל מול טבעות האפוד, שוכבים זה על זה - מונחים זה לצד זה, ומרכסן (קושרין יחד) בפתיל תכלת התחוב בטבעות האפוד והחשן, כדי שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד, ולא יהא החשן נד ונדל הולך וחוזר - מתנועע ונפרד מגופו של הכהן (ראה כ"ל אות א): **וְהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֹרָר. חַמֶּשֶׁת הַמִּינִים הַלְלוּ שְׁזוּרִין יחד בְּכָל חוּט וְחוּט. וּמֵאַחַר שֶׁהוּזָבָה הוּא מִין מִתְכַת [בשונה משאר המינים שהם מיני צמר ופשתן (ראה לעיל כה, ד)], לכן כדי לעשות ממנו חוטים לאריגה היו מרדדין את הָזָהָב - מרקעים אותו (כבצק) ועושים ממנו כמין טסין דקין - ריקועים דקים, כעין דפים של זהב, וקוצצין פתילים מהם - את הריקוע הזה היו גוזרים לרצועות דקות כחוטים, וטוויין אותן כך: חוט של זָהָב עִם שֵׁשׁ חוּטִין שֶׁל תְּכֵלֶת, וְחוּט שֶׁל זָהָב עִם שֵׁשׁ חוּטִין שֶׁל אֲרָגְמָן, וְכֵן הָיוּ עוֹשִׂים בְּתוֹלַעַת שָׁנִי וְכֵן בְּשֵׁשׁ, שֶׁכֵּל הַמִּינִין חוּטִין (חוטו של כל אחד מהן) כְּפּוֹל שֵׁשָׁה, וְחוּט שֶׁל זָהָב שׁוֹר עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם, וְאַחֲרֵיכֵן שׁוֹר אֶת כּוֹלָם בְּאֶחָד וְעוֹשֵׂה מֵהֶם חוּט אֶחָד נִמְצָא חוּטִין שֶׁל אֶפְדוֹ וְהַחֶשֶׁן כְּפּוֹל כ"ח [ארבעה מינים שכל אחד מהם שזור שבעה חוטים, ששה ממינו ואחד זהב]. וְכֵן מְפּוֹרָשׁ בְּמִסְכַּת יוֹמָא (דף עב), וְלִמַּד כֵּן מִן הַמִּקְרָא הִזָּה הָאִמּוֹר בְּעִשִׂית אֶפְדוֹ: וַיִּנְקְעוּ אֶת פְּתֵי הַזָּהָב וְקָצַץ פְּתִילִים לַעֲשׂוֹת בְּתוֹף הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹף הָאַרְגָּמָן וּבְתוֹף תּוֹלַעַת שָׁנִי וּבְתוֹף הַשֵּׁשׁ מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב' (לקמן לט, א), הרי מלשון הכתוב 'לעשות בתוף התכלת ובתוף הארגמן וגו', לְמַדְנֵי שְׁחוּט שֶׁל זָהָב הִיָּה שׁוֹר עִם כָּל מִין וּמִין: מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב. כָּבֵר פִּירְשְׁתִּי (לעיל כו, א) שֶׁהִיא אֲרִיגַת**

שמות בח תצוה

שמו

רש"י

וגו' (לקמן לט, א), למדנו שחוט של זהב שזור עם כל מין ומין: **מעשה השב**. כבר פירשתי (לעיל כו, ב) שהיא אריגת שתי קירות, שאין לורת שני עזריה דומות זו לזו: (ז) **שתי כתפות וגו'**. הסינר מלמטה, ומשני האפוד היא החגורה, ונמודה לו מלמעלה דוגמת סינר הנשים, ומגזו של כהן היו מחוברות בחשך שתי חתיכות כמין שתי רצועות רחבות, אחת כנגד כל כתף וכתף, וזקפן על שתי כתפתי עד שנקפלות לפניו כנגד החזה, ועל-ידי חבורן לטבעות החשן נאחזין מלפניו כנגד לבו, שאין נופלות, כמו שמפורש בענין, והיו זקופות והולכות כנגד כתפיו, ושתי אזני שהם קצועות

רש"י כפשוטו

שתי קירות - אריגה משני צדדי הבגד, שאין צורת שני עבריה דומות זו לזו, אלא הצורה הארוגה מעברו אחד של הבגד שונה מן הצורה הארוגה מעברו השני, בשונה ממעשה 'רוקם' שהוא במחט העוברת מצד לצד [תרגומו של 'מעשה חושב' הוא: 'עובד אומן', ותרגומו של מעשה רוקם הוא: 'עובד ציר']:

(ז) **שתי כתפות חברת יקה לו**. הכתפות תהיינה מחוברות אל האפוד. כיצד? הסינר חגור מלמטה - כלומר חגור ממתניו ולמטה עד עקביו, ו**חשב האפוד היא**

החגורה שבה חוגר הכהן את האפוד (ראה לעיל ציור מספר 1 אות א), ו**צמודה לו** (לאפוד) מלמעלה כדוגמת סינר הנשים, ומצד גבו של כהן היו מחוברות בחשב שתי חתיכות כמין שתי רצועות רחבות, אחת כנגד כל כתף וכתף, והם הנקראות 'כתפות' (ראה לעיל ציור מספר 4), וזקפן הכהן בלבשתו אותן על שתי כתפתי עד שנקפלות לפניו כנגד החזה, ועל-ידי חבורן לטבעות החשן נאחזין קצות הכתפות מלפניו כנגד לבו, שאין נשמטות לצדדים ונופלות לכאן ולכאן⁽²⁾, כמו שמפורש בענין (ראה לעיל ציור מספר 5) (ראה להלן פסוק כה, וברש"י שם), והיו זקופות ממקום יציאתן בחשב והולכות כנגד כתפיו, אחת עולה מול כתף ימין ואחת עולה מול כתף שמאל, ושתי אבני שהם קבועות בהן, אבן אחת בכל אחת מן הכתפות (ראה לעיל ציור מספר 5 אות א):

אז שני קצותיו. הכתפות היו מחוברות אל שני קצות רש"י

רש"י רחבו של האפוד, ומאחורי גבו היו זקופות, שלא היה רחבו של האפוד אלא כנגד גבו של כהן ומעט מצדדיו, ו**גבהו עד כנגד האצילים** (מרפקים) (ראה לעיל ציור מספר 1 אות א) **שקורין קודי"ש** [מקום כפיפת הזרועות]. ומנין שגבהו עד כנגד האצילים? **שנאמר** (יחזקאל מד, יח) **לא יחגרו בניע'**, לומר שאין הכהנים חוגרין במקום זיעה [במקומות שהזיעה מצויה בהם], לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתיניהם, אלא כנגד אציליהם שבמקום זה אין הזיעה מצויה:

וחבר. האפוד עם אותן שתי כתפות האפוד, וחבר אותם במחט למטה בחשב, ולא יארגם עמו באריגה אחת, אלא אורגם כל אחד לבד ואחר-כך מחברם, שכן תחילה נאמר 'יקה לו... ואחר כך יחבר': (ח) **וחשב אפודתו**. 'אפודה' אינו שם דבר כמו 'אפוד', אלא פעולת ההתקשטות הנעשית על ידי לבישת האפוד, ופירושו 'חשב אפודתו' כך הוא: **וחגור**, שעל ידו הוא מאפדו - חגורה, שבה הוא חוגר את האפוד, ו'מאפד' את הכהן, כלומר מתקנהו לכהן ומקשטו (בא"י):

אשר עליו. תיבת 'עליו' אינה מוסבת על הכהן, אלא על האפוד; וכלומר שהחשב נתון 'מעל' האפוד, למעלה בשפת הסינר (ראה לעיל ציור מספר 2 אות א), וזו היא החגורה (בא"י):

כמינשהו. כמעשה אריגת האפוד כך מעשה אריגת החשב, בדרך שאריגת הסינר מעשה חושב ומחמשת מילואים

(2) יש מן הראשונים שפירשו תיבת 'חבורות', שהכתפות היו יוצאות מן החשב כשהן מחוברות זו לזו, ולא היו נפרדות לימין ולשמאל עד שמגיעות אצל צווארו של הכהן. ונמצא שהכתפות מכסות את כל גבו של הכהן. ובטעם הדבר כתבו "שאם לא היו חוברות הכתפות יחד אלא כמו שתי רצועות עולות על צווארו ומתחברות לשרשרות החשן מלפניו, אם כן כשהכהן עסוק בעבודה וכופף את צווארו למטה, יהיו נופלות הכתפות ומתפרדות והחשן נופל" (לשון הרשב"ם). אולם לשיטת רש"י, לא נאמר 'חבורות' אלא לגבי חיבורם עם החשב, ואילו הכתפות עצמן באמת לא היו מחוברות זו לזו אלא נפרדות מתחילתן כמין רצועות - זו עולה מול כתף ימין וזו עולה מול כתף שמאל. ולטעם שאמרו שאלמלא כן היו הכתפות נופלות, מפרש רש"י שדי בכך שקצות הכתפות נאחזות בטבעות החושן, באופן שתייהן מושכות את הכתפות לאמצע זו מכאן וזו מכאן, כדי שלא יפלו (כך היא גם דעת הרמב"ם. וראה מלבי"ם).

דְּהָבָא תְּכֵלֵא וְאַרְגָּמָנָא וְצִבְעָא
 זְהוּרִי וְבוּץ שְׁזִיר: ט וְתַסֵּב יָת
 תְּרִתִּין אַבְנֵי בִירְלָא וְתַגְלוֹף
 עֲלֵיהֶן שְׁמֵהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
 י שְׁתָּא מְשֻׁמֵּתְהוֹן עַל אַבְנָא
 חָדָא וְיָת שְׁמֵהּ שְׁתָּא
 דְּאִשְׁתְּאָרוּ עַל אַבְנָא תְּנִיתָא
 כְּתוּבָה דְּתוֹרָה: יא עוֹבֵד אָמֵן
 אֲבָן טָבָא קָמֵב מְפָרֵשׁ כְּגִלְף
 דְּעִזָּא תַּגְלוֹף יָת תְּרִתִּין אַבְנֵי
 עַל שְׁמֵהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְשַׁקְעִין

מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זֶהָב תְּכֵלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
 וְיֵשׁ מְשֻׁזָּר: ט וְלִקְחֵת אֶת־שְׁתֵּי אַבְנֵי־שֹׁהַם
 וּפְתִיחַת עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: י שֵׁשֶׁה
 מְשֻׁמֵּתִים עַל הָאֲבָן הָאֶחָת וְאֶת־שְׁמוֹת הַשֵּׁשֶׁה
 הַנּוֹתְרִים עַל־הָאֲבָן הַשְּׁנִית כְּתוּבֹתָם:
 יא מַעֲשֵׂה חֲרָשׁ אֲבָן פְּתוּחֵי חֹתֶם תִּפְתַּח אֶת־

תולדות אהרן: [י] ששה משמוותם. סוטה לו. כתולדותם. שם: [יא] פתוחי חותם. שם מח:

בעל הטורים

תורה ברבים: (ט) שתי אבני שהם. כנגד ב' לוחות שהם במילוי ש"ן ה"י
 מ"ם בגימטריא הלוחות: (י) ששה משמוותם על. ר"ת שמע שאמר שמוע
 ישראל וגו':

שני בנין בעלי ויצא שני ככרים וגו' ויתן אל שני נעריו בנעמן. בני עלי היו
 מבין הכהונה שנאמר בה אל שני לכך נעשו ונהרגו אבל נעמן היה מכבדה
 שביקש אדמה לעשות מזבח נתקרב תחת כנפי השכינה ומבני בניו למדו

רש"י

מינים, כך אריגת המשז מעשה חושב ומחמשת
 המינים: ממנו יהיה ארוג, ולא יארגנו
 לזד ויחזנו: (י) כתולדותם. כסדר שנולדו ראובן
 שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי על האחת, ועל השנייה גד
 ואשר יששכר זבולן יוסף וזימון מלל, שכן הוא כמוז
 צמקס מולדמו (בראשית לה, יט) - כ"ה אומיות בכל אחת

רש"י בפשוטו

פירושו 'מעשה אומן יהיה האבן', אלא פירושו: מעשה
 'אומן של אבנים'. שכן 'חרש' זה האמור כאן דבוק³
 הוא לתיבה של'אחריו, ששמו של האומן הוא 'חרש'
 אבן, ופירושו 'חרש של אבן', ולפיכך הוא נקוד פת"ח
 בסופו, ואילו לא היה נסמך אלא תואר בפני עצמו, היה
 נקוד 'חרש' בשני 'קמצים' [כמו 'כל מלאכת חרש וחשב'
 (להלן לה, לה)]. וכן מצונו: 'חרש עצים נוטה קו' (ישעיה מד,
 ג) [אומן העצים נוטה את קו המדה על הקורה, כדי
 לחתכה (מצו"ד)], ותיבת 'חרש' נסמכת היא, ופירושו: 'חרש
 של עצים', וכן: 'חרש ברזל מעצד' (שם פסוק יב) [אומן
 הברזל המשתמש במעצד, שהוא כלי גדול העשוי לחיתוך
 ברזל (מצו"ד)]. כל אלה דבוקים ו'פתוחים' - נסמכים
 לתיבה שלאחריהם ונקודים פת"ח. וכדוגמת אלו אף 'חרש
 אבן' האמור כאן נסמך ונקוד פת"ח, ופירושו 'אומן
 האבנים' (רא"ם):

מינים, כך אריגת החשב תהא מעשה חושב
 ומחמשת המינים:
 ממנו יהיה. החשב עמו (עם האפור) יהיה ארוג
 באריגה אחת, ולא יארגנו לבד ויחברנו לאחר מכן אל
 האפור (בשונה מן הכתפות (בפסוק הקודם) שהוצרכו לארוג
 אותן לבדן ולחברן לאחר מכן):
 (י) כתולדותם. פסדר שנולדו השבטים ליעקב אביהם,
 הגדול תחילה והקטן אחריו: ראובן שמעון לוי ויהודה
 דן ונפתלי על האבן האחת, ועל השנייה גד ואשר
 יששכר זבולן יוסף ובנימין. ועוד דרשו חכמים מן
 האמור 'כתולדותם', לכתוב 'בנימין' בכתוב מלא, אף
 שברוב המקראות נכתב 'בנימן' בכתוב חסר, שכן הוא
 כתוב במקום תולדתו - מפני שכן נכתב שמו במעשה
 לידתו (בראשית לה, יח) 'ואביו קרא לו בנימן'. ונמצאו כ"ה
 אותיות בכל אחת מן האבנים (רא"ם):

(יא) מעשה חרש אבן. 'חרש' פירושו אומן, ואין

מילואים

3 כללי לשון הקדש: תיבה נסמכת [נקראת גם תיבה דבוקה]: תיבה שאינה מתפרשת לעצמה אלא מחוברת לתיבה הבאה לאחריה. האופן
 המצוי של 'תיבה נסמכת' הוא, כאשר במקום תיבת 'של' המחברת בין שתי תיבות, משנים את צורת התיבה הראשונה, כדי להורות שהיא
 נסמכת לזו הבאה אחריה. כגון: 'תחילת' (במקום 'תחילה של...'), 'שבעת' (במקום 'שבעה של...'), 'ברכת' (ברכה של...). לפעמים נשארת
 התיבה הנסמכת בצורתה הראשונה, ורק הניקוד משתנה, כגון: 'בשר', כשהיא נסמכת לתיבה שלאחריה, הרי היא מנוקדת 'בשר' (ב'שר'
 קדשים); וכן 'קבד' (קבד'פה); 'שבע' (שבע'רצון).

אונקלוס

מִרְמָצָן דְּדָהֵב תַּעֲבֹד יְתְהוּן:
 יב וְתִשׁוּי יַת תְּרַתִּין אֲבָנִיא עַל
 פְּתָפִי אֲפֹדָא אֲבָנִי דְכָרְנָא לְבָנִי
 יִשְׂרָאֵל וְיִטּוּל אֶהְרֹן יַת
 שְׂמֵהּתְהוּן קָדָם יְיָ עַל תְּרִין
 פְּתָפֹהִי לְדְכָרְנָא: יג וְתַעֲבֹד
 מִרְמָצָן דְּדָהֵב: יד וְתַרְתִּין תַּפִּין
 דְּהָב דְּכִי מִתְחַמֵּן תַּעֲבֹד יְתְהוּן
 עוֹבֵד גְּדִילוּ וְתַתֵּן יַת תַּפִּיא
 גְּדִילְתָא עַל מִרְמָצָתָא:

שׁוּ

שמות כח תצוה

שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל-שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִסֵּבֶת
 מִשְׁבְּצוֹת זֶהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם: יב וְשִׁמְתָּ אֶת-
 שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כְּתֹפֶת הָאֲפֹד אֲבָנֵי זָכָרָן לְבָנֵי
 יִשְׂרָאֵל וְנִשְׂא אֶהְרֹן אֶת-שְׁמוֹתֶם לְפָנָי יְהוָה עַל-
 שְׁתֵּי כְתָפוֹי לְזָכָרָן: ס שְׁנֵי יג וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצַת
 זֶהָב: יד וְשִׁתִּי שְׂרָשְׂרֹת זֶהָב טָהוֹר מְגַבְּלֹת

תולדות אהרן: [יג] ועשת. יומא עא:

בעל הטורים

(יב) שמותם. ב' במסורה דין ואידך ואלה שמותם במרגלים מלמד שהיו המרגלים כלם כשרים ומשה ביררם ע"פ השם:

רש"י

נמוך כמו שחורצין חותמי-טבעות שהם לחתום אגרות,
 כתב ניכר ומפורש: על שמות. כמו 'צממות':
 מסבת משבצות. מוקפות האבנים צמסצות זהב,
 שעושה מושב האבן צהב כמין גומא למדת האבן
 ומשקעה צמסצות, נמלאת המשצת סובבת את האבן
 סביב, ומחזר המשצות צמסצות האפוד:
 (יב) לזכרון. שיהא רואה הקדוש-בנוך-הוא השצטים
 כתובים לפניו ויזכור לדקתם: (יג) ועשית

רש"י בפשוטו

מִפְרֵשׁ כְּגֹלָף דְּעֻקָּא' [כתב מפורש כחקיקת טבעת],
 וכלומר, חרוצות היו האותיות בתוכן (בתוך האבנים),
 כמו שחורצין חותמי-טבעות שהם עשויים לחתום
 אגרות, שהחקיקה היא כתב ברור וניכר לכל, כך היה
 חקוק הכתב על האבנים, כְּתָב נִיכָר וּמְפֹרָשׁ (מפורשים):
 על שמות. על האמור כאן משמש במקום אות השימוש
 ב"ת, ופירושו כמו 'בשמות' (ראה רש"י לעיל ו, כו). וכלומר:
 תפתח את האבנים בחקיקת שמות בני ישראל:

מִסֵּבֶת מִשְׁבְּצוֹת. כלומר, מוקפות האבנים במשבצות
 זהב, וכיצד עשאו מוקפות? שעושה מושב האבן בזהב
 כמין גומא - חוקק בתוך הזהב מקום להכנסת האבן,
 כעין שקע, לפי מדת האבן, ומשקעה (את האבן)
 במשבצות, נמצאת
 המשבצת סובבת
 את האבן מכל
 צדדיה סביב, ואחר
 כך מחבר את
 המשבצות הללו
 בכתפות האפוד

(ראה ציור מספר 7):

ציור מספר 7

כב):
 מְגַבְּלוֹת. לשון 'גבול', וכלומר, לסוף גבול החשן בשתי
 קצותיו תַּעֲשֶׂה אוֹתָם:
 מַעֲשֶׂה עֲבֹת. מַעֲשֶׂה קְלִיעַת חוּטִין - שרשרת העשויה
 מקליעת כמה חוטים זה בזה, והכתוב מלמד שלא יעשה
 אותם מַעֲשֶׂה נְקִבִים וּכְפָלִים (טבעות הנתונות זו בזו)
 כְּאוֹתָן שלשלאות שעושים לבורות מים, אֵלֶּא כְּאוֹתָן

טו ותעבד חשן דינא עובד
אמן קעובד אפודא תעבדניה
דהבא תקלא וארגונא וצבע

תעשה אתם מעשה עבת ונתתה את-שרשרת
העבתת על-המשבצת: ס טו ועשית חשן

תולדות אהרן: [טו] ועשית חשן. יומא עב. זכחים פח: ערכין טו.

בעל המורים

ישורון מצטרף עם כל אחד ואחד עד שיהיו ר' אותיות. כמו ראובן וא' דאברהם שמעון ב'. לוי רה"מ. יהודה י' דיצחק. יששכר צ'. ובלוץ ח'. דן ק' יעק מיעקב. נפתלי ב'. גד שבטי. אשר יש"ר. יוסף ו"ן. ובנימין לא היה צריך

(טו) חשן משפט. שמכפר על עונות משפט ומה משפט ביום אף שאלת אורים ביום: חושן משפט. בגימ' מכפר (על) הרהור הלב וד' טורים כנגד ד' דגלים וד' אמהות בכל אבן היה שש אותיות כי שמות שלשת האבות ושכטי

רש"י

זה הוא מקום נוֹאֵת עשייתן של שרשרות, ולא נוֹאֵת קביעתן, ואין 'מעשה' האמור כאן לשון נוֹוִי, ואין 'ונתתה' האמור כאן לשון נוֹוִי, אלא לשון עתיד, כי צפרסת החשן חוזר ומנוהו על עשייתן ועל קביעתן, ולא נכתב כאן אלא להודיעך מקצת אורך המשבצות שזוה לעשות עם האפוד, וכתב לך זאת לומר לך -

רש"י כפשוטו

שרשרות, וליתנם בתוך המשבצות, אחר שתצטווה על כך, כי בפרשת החשן חוזר ומצוהו על עשייתן ועל מקום קביעתן של השרשרות (להלן פסוק כח), כי שם מקומם. ולא נכתב ענין זה כאן אלא להודיעך מקצת אורך ותכלית המשבצות שצוה לעשות עם האפוד, וכתב לך זאת לומר לך: המשבצות הללו שציוויתך לעשותם באפוד, יוֹזְקוּ לך בעתיד לכשתעשה שרשרות מוגבלות על החשן, כי אז תתנם על המשבצות הללו⁶:

(טו) חשן משפט. למה נקרא החושן 'חשן משפט'? על שם שמכפר על קלקול (עיוות) הדין, וכלומר: חושן המכפר על עניני המשפט. דבר אחר: למה נקרא שמו 'חשן משפט', שמכפר דבריו של הכהן והבטחתו אמת - שכאשר היו שואלים לכהן כיצד יעשו, היו דבריו מבוררים ואמתיים על ידי האורים ותומים (להלן פסוק ל), ובלע"ז דרישנמנ"ט. שה'משפט' משמש שלש לשונות - הלשון 'משפט' האמור לגבי דין, ניתן לפרשו בשלשה אופנים שונים: דברי טענות בעלי-הדין (כמו: ויקרב משה את משפטן לפני ה') (במדבר כו, ה), וגמר הדין - פסק הדין (כמו: לא תטה משפט' (דברים טו, ט)), וקיום עונש הדין כפי הראוי לנידון: אם עונש מיתה, אם עונש מכות, אם

שעושיין לערדסקאות (שקים) שקורין אינשינשייר"ש, שקושרים את ראשיהם בחבל הקלוע מכמה חוטים (ש"ח) (ראה ציור מספר 8):

ונתתה את שרשרת העבתת. תיבת 'שרשרות' נסמכת⁴ לתיבת 'העבותות' ולכן לא נאמר 'השרשרות' בה"א הידיעה, משום שתיבתה נסמכת עוברת ה"א הידיעה לתיבת השניה. ופירושו הכתוב: שרשרות של העבותות, וכלומר, אותן שרשרות העשויות מעשה-עבות, תתן על המשבצות הללו (הזכרון). ומוטיף רש"י: ולא זה הוא מקום ציואת עשייתן של שרשרות, ולא ציואת קביעתן. כלומר, עדיין אין הכתוב מצוה כאן על עשיית השרשרות וקשירתן, שהרי אלו פרטים במעשה החושן ואינם ענין למעשה האפוד, ואין לשון 'תעשה אותם' האמור כאן לשון ציווי וכלומר 'עשה אותם'⁵, ואין לשון 'ונתתה' האמור כאן לשון ציווי וכלומר 'תן אותם', אלא הכל לשון עתיד - הכתוב אינו אלא אומר: עתיד אתה לעשות

מילואים

(4) כללי לשון הקודש: תיבה נסמכת [נקראת גם תיבה דבוקה]: תיבה שאינה מתפרשת לעצמה אלא מחוברת לתיבה הבאה לאחריה. האופן המצוי של 'תיבה נסמכת' הוא, כאשר במקום תיבת 'ש'ל' המחברת בין שתי תיבות, משנים את צורת התיבה הראשונה, כדי להורות שהיא נסמכת לזו הבאה אחריה. כגון: 'תחילת' (במקום 'תחילה של...'), 'שבעת' (במקום 'שבעה של...'), 'ברכת' (ברכה של...). לפעמים נשארת התיבה הנסמכת בצורתה הראשונה, ורק הניקוד משתנה, כגון: 'בשר', כשהיא נסמכת לתיבה שלאחריה, הרי היא מנוקדת 'בשר' [בשר-קדשים]; וכן 'עבד' [עבד-פחד]; 'שבע' [שבע-רצון].

(5) כללי לשון הקודש: לשון ציווי: פקודה או בקשה, המורה לולת לעשות דבר מה: לך! עמוד! ראה! הבא!
(6) שלא כדעת הרמב"ם שהיו שרשרות האפוד לחוד ולחושן לחוד (ראה להלן פסוק כב ד"ה שרשרות. ובמילואים שם).

אונקלוס

זְהוּרִי וּבוּזֵן שְׁזִיר תַּעֲבֹד יְתִיָּה: טז
 מְרַבֵּעַ יְהִי עֵיף וְרִמָּא אֲרַכִּיָּה
 וְרִמָּא פְתִיָּה: יז וְתִשְׁלַם בִּיָּה
 אֲשִׁלְמוֹת אֲבָנָא אֲרַבְעָא סְדְרִין
 אֲבָן טָבָא סְדְרָא קְדָמָאָה סְמָקָן
 יֶרְקָן וּבְרָקָן סְדְרָא חֵד:
 יח וְסְדְרָא תְּנַנְנָא אֲזַמְרָגְדִין
 וְשִׁבְזִין וְסִבְהֵלוֹם: יט וְסְדְרָא
 תְּלִיתָאָה קְנִיפִירִי טְרַקְנָא וְעִין
 עֲגָלָא: כ וְסְדְרָא רְבִיעָאָה
 פְרוֹם יִמָּא וּבְוֵרְלָא וּפְנִטְרִי
 מְרַמְצָן דְּדַהֲבָא יְהוּן

שמות כח תצוה שיט

מִשְׁפָּטָא מַעֲשֵׂה חַיִּיב כְּמַעֲשֵׂה אִפְדִּי תַעֲשִׂנוּ זֶהָב
 תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר תַּעֲשֵׂה
 אֹתוֹ: טז רְבוּעַ יִהְיֶה כְּפֹלֵל זֶרֶת אֲרָכּוֹ וְזֶרֶת
 רְחִבּוֹ: יז וּמְלֵאֲתָ בּוֹ מְלֵאֲתָ אֲבָן אֲרַבְעָה טוּרִים
 אֲבָן טוּר אָדָם פְּטָדָה וּבְרָקֶת הַטּוּר הָאֶחָד:
 יח וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי נֶפֶד סְפִיר וַיְהִלֵּם: יט וְהַטּוּר
 הַשְּׁלִישִׁי לְשֵׁם שָׁבוּ וְאַחֲלָמָה: כ וְהַטּוּר הָרְבִיעִי
 תְּרִשִׁישׁ וְשֵׁהָם וְיִשְׁפָּה מְשַׁבְּצִים זֶהָב יְהִיוּ

תולדות אהרן: כמעשה אפר. יומא עב. [כ] תרשיש ושהם. מגילה יב:

בעל הטורים

צירוף כי היה בו ו' אותיות: (כ) ישפה. בגימטריא בנימין בן יעקב שישפה היה לבנימין:

רש"י

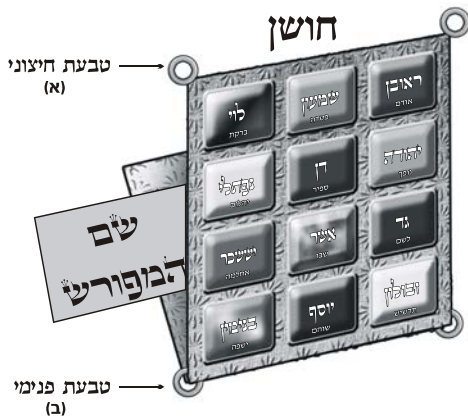
אם עונש ממוין; וזה משמש לשון צירור לצדים, וטענות, כמו שמפורש צענין: (יז) ומלאות בו. שמפרש ומצרר לצדיו: כמעשה אפוד. מעשה על שם שהצדנים ממלאות גומות המסצנות חושב ומחמשת מינין: (טז) זרת ארכו וזרת המתוקנות להן, קורא אותן צלשון מלואים: רחבו. כפול ומוטל לו לפניו כנגד לצו, שנאמר (כ) משבצים זהב. יהיו הטורים צמלואותם - (לקמן פסוק ט) והיו על לצו אהרן, תלוי צכתפות מוקפים מסצנות-זהב צעומק שיעור שימלא צעוני האפוד הצאות מאחוריו על כתפיו ונקפלות ויורדות לפניו מעט, והחשן תלוי צהן צשרשרות

רש"י כפשוטו

עונש ממוין (כמו: 'כפושפט הזה יעשה לו' (לעיל כא, לא)); כמו שמפורש צענין (להלן פסוקים כב-כד) (ראה ציור מספר 9):

ציור מספר 9

חושן

(יז) ומלאות בו מלאות אבן. אלו אבנים הקבועות בחושן, כפי שהכתוב מפרש והולך, ועל שם שהאבנים ממלאות את גומות המשבצות המתוקנות (העשויות) להן, לכך

ו'משפט' זה האמור כאן מְשַׁמֵּשׁ (מתפרש) בלשון בירור דברים, שהחושן מְפָרֵשׁ וּמְבַרֵּר דְּבָרָיו, והרי זה כמו גמו דין, שיש בו בירור הדברים (מנח"י, ש"ח):

כמעשה אפוד. לא שיהא צורת החושן כצורת האפוד אלא כפי שהכתוב מפרש והולך, שיהא עשוי מעשוד חושב ומחמשת מינין כפי שהאפוד עשוי (ראה לעיל פסוק ו) (מהרש"ל):

(טז) זרת ארכו וזרת רחבו. זרת האמור כאן הוא חצי אמה (רשב"ם), ואין פירוש הכתוב שיהיה רבוע, זר על זרת בשעת עשייתו, ולאחר מכן יעשהו כפול, אלא בשעת עשייתו יהיה ארכו שתי זרתות ורחבו זרת. ולאחר שיעשהו כפול (מקופל לשנים) יהיה רבוע, זרת ארכו וזרת רחבו (משכ"ל, ד"ט). וכשהוא לובשו היה מוטל לו לפניו כנגד לבו, כמו שנאמר (להלן פסוק ל) ויהיו עיני לב אהרן, והוא תלוי בצכתפות האפוד הבאות מאחוריו על כתפיו ונקפלות ויורדות לפניו מעט, והחשן קשור ותלוי בהן (בכתפות) בשרשרות וטבעות,

בְּמִלּוֹאֲתָם: כּא וְהָאֲבָנִים תְּהִיֶינָן עַל־שְׁמֹת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עָשָׂרָה עַל־שְׁמֹתָם פְּתוּחֵי חוֹתָם
אִישׁ עַל־שְׁמוֹ תְּהִיֶינָן לְשֵׁנֵי עֶשֶׂר שְׁבַט:
כּב וְעֲשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שְׂרָשֶׁת גְּבֻלַת מְעֵשָׂה

בְּמִלּוֹאֲתָם: כּא וְהָאֲבָנִים תְּהִיֶינָן עַל־שְׁמֹת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עָשָׂרָה עַל־שְׁמֹתָם פְּתוּחֵי חוֹתָם
אִישׁ עַל־שְׁמוֹ תְּהִיֶינָן לְשֵׁנֵי עֶשֶׂר שְׁבַט:
כּב וְעֲשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שְׂרָשֶׁת גְּבֻלַת מְעֵשָׂה

תולדות אהרן; במלואתם. סוטה מח:

רש"י

(כא) איש על שמו. כסדר תולדותם סדר האבנים. (כב) על אודם לראונו, פטדה לשמעון, וכן כולם: (כג) על החשן. נשזיל החשן, לקצעם נטענותיו, כמו שמפורש למטה צענין: שרשות. לשון 'שרשי אילן', המאחזין לאילן להאחו ולהתקע צארן, אף אלו יהיו מאחזין

רש"י כפשוטו

קורא אותן בלשון 'מלואים', ואת קביעתן בו בלשון 'ומלאת':
(ב) 'משבצים זהב' פירושו: מוקפים משבצות זהב - שיהיה בכל טור שלש משבצות זהב, משבצת אחת לכל אבן; ופירוש 'במלואותם': בעומק שיעור שיתמלא בעובי האבן, כלומר, שהמשבצות תהיינה עמוקות בשיעור המדוייק הנצרך להכניס בהן את האבן, ובכך נמצאת המשבצת מתמלאת כולה על ידי האבן שבתוכה. זהו משמעות לשון 'במלואותם', לפי המדה הנצרכת למילוי האבנים; בשיעור מלוי עבנין של אבנים והיה עומק המשבצות, לא פחות ולא יותר (וש"ח):

(כא) איש על שמו. כסדר תולדותם של השבטים כך יהיה סדר האבנים הנושאים את שמותיהם; אודם לראובן, פטדה לשמעון, וכן כולם:
(כב) על החשן. על האמור כאן פירושו 'בשביל' [וכדוגמתו מצינו: 'ופר חטאת תעשה ליום על הכפריים' (לקמן כט, לו) 'בשביל הכפורים' (רש"י שם)], וכלומר, יעשו את השרשות בשביל החשן, על מנת לקבועם לאחר מכן בטבעותיו, כמו שמפורש למטה בענין (פטוקים כג-כד וברש"י שם) (ש"ח, בא"י):

גְּבֻלַת. לשון גבול; והוא המגבולות' האמור למעלה (פטוקים יד) 'מגבלת תעשה אתם', והכתוב מכנה אותן על שם

מילואים

(7) בדיבור הבא מבאר רש"י מהו 'משבצים במלואותם'. אולם בדרך אגב הוא מציין בתוך העתקת לשון הכתוב, כי תיבת 'היה' וכן תיבת 'במלואותם' אינן מתייחסות אל 'האבנים', שכן האבנים הן לשון נקבה והיה לו לומר 'תהיינה...' במלואותן' [כפי שהוא אומר בסמוך 'והאבנים תהיינן']. אלא מתייחסות אל לשון 'הטורים' [=שורות אבנים] שבו השתמש הכתוב בשלשת הפסוקים האחרונים [והטור האחד... והטור השני...]. והטורים לשון זכר הוא. ואולם כל זה אינו אלא לפרש את דקדוק הלשון, אך משמעות הדברים אינה משתנית, כי מכל מקום הכוונה היא לכל אבן ואבן נפרד. וכלומר: טורי האבנים יהיו מוקפים וכו'... כל אבן ואבן במשבצת זהב.

(8) שיטת הרמב"ם היא שהיו ארבע שרשות: שתיים באפוד שנתחברו לטבעות החושן, ושתיים בחושן שנתחברו לטבעות האפוד. ולפי שיטתו, השרשות האמורות לעיל (פטוקים יד) הן שרשות האפוד, ואילו השרשות האמורות כאן (פטוקים כ"ב, כ"ד וכ"ה) הן שרשות החושן. ועל כך חולק רש"י ומפרש (כאן, וכן להלן כ"ב וכ"ד) שלא היו יותר משתי שרשות, אלא שהן מוכרות במעשה האפוד בקצהו וחור עליהם במעשה החושן בארוכה.

עֲבַת זֶהָב טְהוֹר: כִּג וְעִשִׂיתְ עַל־הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי
טַבָּעוֹת זֶהָב וְנָתַתְּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת עַל־שְׁנֵי
קְצוֹת הַחֹשֶׁן: כִּד וְנָתַתְּהָ אֶת־שְׁתֵּי עֲבֹתָת
הַזֶּהָב עַל־שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת אֶל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן:
כֵּה וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתָת תִּתֵּן עַל־

דכי: כג ותעבד על חושנא
תרתין עזקון דדהב ותתן ית
תרתין עזקתא על תרין סטרי
חושנא: כד ותתן ית תרתין
גדילין דדהב על תרתין עזקתא
לסטרי חושנא: כה וית תרתין
גדילין דעל תרתין סטרוהי תתן
על תרתין מרמזתא ותתן על

רש"י

כ'שלשלת' כלשון משנה (כלים פי"ד): גב'ת. הוא
'מגבלות' האמור למעלה (פסוק יד), שמתקעס בטבעות
שהיו בגבול החשן. וכל 'גבול' לשון 'קצה', אשומי"ל
זלע"ז: מעשה עבות. מעשה קליעה: (כג) ע"ל
החשן. לזורך החושן, כדי לקבעס זו. ולא יתכן לומר
שמהא מחלת עשייתו עליו, שאס"כ מה הוא שחוזר
ואומר ונתת את שתי הטבעות, והלא כבר נתונין בו,
היה לו לכתוב שחלת המקרא 'ועשית על קצות החשן
שתי טבעות וזה'. ואף בשרשרות נריך אתה לפתור כן:

רש"י בפשוטו

תכליתן, שתתקעם בטבעות שיהיו קבועות בגבול
החשן. וכל 'גבול' שבמקרא [גבלות, מגבלות] לשון
'קצה' הוא, ואף כאן פירושו 'שרשרות הנתונות בקצה
החושן'. אשומי"ל בלע"ז:

מעשה עבות. פירושו: מעשה קליעה - קליעת כמה
חוטים זה בזה (ראה רש"י לעיל פסוק יד):

(כג) ע"ל החשן. 'על' האמור כאן פירושו 'בשביל' (ראה
דוגמא בפסוק הקודם), וכלומר, תעשה את הטבעות לצורך
החושן, כדי לקבעס בו לאחר מכן. ולא יתכן לפרש
יעשית על החושן, כמשמעו, לומר שתהא תחלת
עשייתן של הטבעות ביציקה אחת עליו, שאם כן, מה
הוא שחוזר ואומר מיד: ונתת את שתי הטבעות על
שני קצות החשן, והלא מתחילת עשייתן כבר נתונין בו,
והנה לו לכתוב בתחלת המקרא: ועשית על קצות
החשן שתי טבעות זהב, אלא מכאן שבתחילה יעשה
את הטבעות בפני עצמן, ואחר כך יתן אותן על החושן.
ואף בציווי על עשיית השרשרות [ועשית על החשן
שרשרת גבלת] (פסוק כב) צריך אתה לפתור כן ולפרשו
'בשביל החושן', שכן אף בהן חוזר הכתוב ואומר (פסוק כד)
ונתתה את שתי עב'ת ה'הב, הרי שהשרשרות נעשו בפני
עצמן, ואחר כך נקבעו בטבעות:

ע"ל שני קצות החשן. ארבעה זויות יש לחושן, שנים

בצידו העליון סמוך לצואר הכהן, ושנים בצידו התחתון.
וכונת הכתוב כאן לשתי פאות (זויות) העליונות שפגגד
הצואר, לימנית ולשמאלית, הבאים (הפונים) מול
כתפות האפוד, שכן מעשה הטבעות התחתונות אינו
מתפרש כאן, כי אם להלן (פסוק כו):
(כד) ונתתה את שתי עב'ת ה'הב על שתי הטבעות.
'עבותות הזהב' האמורות כאן הן הן 'שרשרות גבלות'
הכתובות למעלה (פסוק כב, וברש"י שם), אשר כפי שנתבאר
למעלה הן אותן 'שתי שרשרות' המוזכרות במעשה האפוד
(לעיל פסוק יד). אלא שבמעשה האפוד לא הזכיר הכתוב
אלא לצורך המשבצות, ועדיין לא ציווה על עשייתן ולא
פירש היכן הוא מקום קבוען בחשן, ועכשיו - אחר
שפירש הכתוב את נתינת הטבעות, הריהו מפרש לה את
מקום השרשרות, שיהא תוחב אותן בטבעות. ונדע לה
ראיה לכך שהן הן השרשרות הראשונות, שהרי
בעשיית הבגדים בפועל בפרשת 'אלה פקודי' לא
הוכפלו השרשרות הן באפוד והן בחושן, ולא הוזכרו אלא
בחושן בלבד⁹):
(כה) ואת שתי קצות שתי העב'ת. כלומר, שתי
הקצוות של שתי העב'ת; שהיה מכניס את השרשרת
לתוך הטבעת וכופלה לשנים (ראה לעיל ציור מספר 6 אות א), ועל
ידי זה היו לכל שרשרת שני ראשים, ונותן את שני

מילואים

(9) שלא כדעת הרמב"ם שהיו שרשרות לאפוד לחוד ולחושן לחוד (ראה לעיל פסוק כב ד"ה שרשרות. ובמילואים שם).

כתפי אפודא לקבל אפיה:
 כו ותעבד פרתין עזקן דדחב
 ותשוי יתהון על תרין סטרי
 חושנא על ספתייה די לעברא

שְׁתֵי הַמְּשַׁבְּצוֹת וְנִתְּתָה עַל-כִּתְּפוֹת הָאֶפֶד אֶל-
 מוֹל פָּנָיו: כו וְעָשִׂיתָ שְׁתֵי טַבְּעוֹת זָהָב וְשִׁמְתָ
 אֹתָם עַל-שְׁנֵי קַצּוֹת הַחֹשֶׁן עַל-שְׁפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל-

רש"י

צין פרשת החשן ופרשת האפוד (פסוק יז), ולא פירש את
 לרכן ואת מקומו, עכשיו מפרש שיתקע צהן ראשי
 העצמות המחוצות בטבעות החשן לימין ולשמאל אל
 הלוואה, שני ראשי השרשרת הימנית תוקע צמטצמות של
 ימין, וכן צשל שמאל שני ראשי שרשרת השמאלית:
 ונתתה. המשצמות: על כתפות האפוד. אחת צו
 ואחת צו. נמלאו כתפות האפוד מחזיקין את החשן
 שלא יפול, וצהן הוא תלוי. ועדיין שפת החשן התחמונה
 הולכת וצאה ונוקשת על כריסו ואינה דצוקה לו יפה,
 לכך הולך עוד שמי טבעות לתחמיתו, כמו שמפרש
 והולך: אף מו"ר פניו. של אפוד, שלא יתן המשצמות

רש"י כפשוטו

וראינו מהודק כראוי לגופו, לְכָף הוֹצֵרָךְ לְקבוע עוד שְׁתֵי
 טַבְּעוֹת לְתַחְתִּיתוֹ של החושן ולקשרו בהן, כְּמוֹ שֶׁמִּפְרֵשׁ
 הכתוב וְהוֹלֵךְ:

אֵל מו"ר פָּנָיו. אין פירושו מול פניו של הכהן, אלא
 מול פניו של האפוד, ובא הכתוב לומר שֶׁלֹא יִתֵּן את
 הַמְּשַׁבְּצוֹת בְּעֵבֶר הַכִּתְּפוֹת שְׁפוּנָה כִּלְפֵי הַמַּעֲיֵל -
 מאחורי האריג, בצד הנסתר של הכתפות הפונה פנימה
 כלפי המעיל [הכהן היה לובש את האפוד על המעיל],
 אֵלֶּא בְּעֵבֶר הָעֲלִיּוֹן שְׁפוּנָה כִּלְפֵי הַחוּץ. והעבר העליון
 הוא הקרוי 'מול פָּנָיו' שֶׁל אֶפֶד, כִּי אוֹתוֹ עֵבֶר
 הפנימי של הכתפות שְׁאִינוֹ נִרְאָה לחוץ, אִינוֹ קרוי
 'פָּנִים' (רא"ס):

(כו) על שְׁנֵי קַצּוֹת הַחֹשֶׁן. הקצוות האמורות כאן הן
 שְׁתֵי פְּאוֹתָיו (זויותיו) הַתַּחְתּוֹנוֹת של החושן, לְיָמִין
 וְלִשְׂמֹאל, שכן מעשה הטבעות העליונות כבר פירש
 הכתוב למעלה (פסוק כג):

עַל שְׁפָתוֹ אֲשֶׁר אֵל עֵבֶר הָאֶפֶד בְּיָתְדָה. כלומר, על
 הקצוות הפונות לצד האפוד פנימה. הָרִי לָךְ שְׁנֵי סִימָנִין
 להורות על מקום קביעת טבעות אלו: הסימן הָאֶחָד - אֲשֶׁר
 אֵל עֵבֶר הָאֶפֶד - שִׁיְהָנָם בְּשְׁנֵי קַצּוֹת שֶׁל תַּחְתִּיתוֹ של
 החושן, שֶׁהוּא נתון כְּנֶגֶד הָאֶפֶד, ולא בצדו העליון,
 שְׁעֲלִיוֹנוֹ של החושן אִינוֹ כְּנֶגֶד הָאֶפֶד, שֶׁהִרִי סָמוּךְ
 לְצִנָּאר הוּא, וְאִילוֹ הָאֶפֶד נָתוּן עַל מִתְּנָיו; וְעוֹד נָתַן
 הכתוב סִימָן, שֶׁלֹא יִקְבְּעָם (את הטבעות) בְּעֵבֶר הַחֹשֶׁן
 שְׁכִלְפֵי הַחוּץ, אֵלֶּא בְּעֵבֶר שְׁכִלְפֵי פְּנִים, שְׁנָאֵמַר 'בְּיָתְדָה' -

הראשים של כל שרשרת בתוך המשבצות. ואין פירושו
 'שתי קצות' - קצה אחד מכל שרשרת, אלא פירושו:
 שְׁנֵי רִאשֵׁיהֶם שֶׁל כָּל אַחַת וְאַחַת מהם, שתיים לזו
 ושתיים לזו (מש"ח):

תָּתֵן עַל שְׁתֵי הַמְּשַׁבְּצוֹת. הֵן-הֵן המשבצות
 הַכִּתּוּבוֹת לְמַעְלָה, בֵּין פְּרֶשֶׁת הַחֹשֶׁן וּפְרֶשֶׁת הָאֶפֶד
 [וְעָשִׂיתָ מְשַׁבְּצוֹת זָהָב... וְנָתַתְּ אֶת שְׂרָשְׁרֹת הַעֲבָתוֹת עַל
 הַמְּשַׁבְּצוֹת' (פסוקים יג-יד)], אלא שלמעלה ציווה הכתוב רק
 על עשייתן, וְלֹא פִירֵשׁ אֶת כָּל צְרָכָן (תכליתן) וְאֵת
 מְקוֹמָן המדוייק, וְעַכְשָׁיו - אחר שפירש לך מעשה החושן
 ומקום העבותות, הריהו מְפָרֵשׁ שִׁיתְקַע בָּהֶן (במשבצות)
 את ראשי העבותות הַתַּחְתּוֹבוֹת בְּטַבְּעוֹת הַחֹשֶׁן שבשתי
 זויותיו העליונות לְיָמִין וְלִשְׂמֹאל, הסמוכות אֶצֶל
 הַצִּנָּאר; שְׁנֵי רִאשֵׁי הַשְּׂרָשְׁרֹת הַיְמָנִית תוֹקַע בְּמְשַׁבְּצַת
 שֶׁל יָמִין, וְכֵן בְּמְשַׁבְּצַת שֶׁל שְׂמֹאל תוֹקַע את שְׁנֵי רִאשֵׁי
 הַשְּׂרָשְׁרֹת הַשְּׂמֹאלִית (ראה לעיל ציור מספר 5 אות ד):

וְנִתְּתָה. אינו מוסב על העבותות, אלא על הַמְּשַׁבְּצוֹת,
 שהן נתונות על כתפות האפוד:

עַל כִּתְּפוֹת הָאֶפֶד. משבצת אַחַת יִתְּנוּ בְּכַתְּף זו
 ומשבצת אַחַת בְּזוֹ; ועל פי האמור עד כאן בצורת קביעת
 החושן, נִמְצָאוּ כִּתְּפוֹת-הָאֶפֶד מְחֻזְּקִין אֶת הַחֹשֶׁן שֶׁלֹא
 יפול, וּבָהֶן הוּא תְּלוּי מלמעלה, וְאוֹלָם עֲדִיין שְׁפָת
 הַחֹשֶׁן הַתַּחְתּוֹנָה הוֹלְכַת וּבָאָה וְנוֹקֶשֶׁת עַל כְּרִיסוֹ
 וְאִינָה דְּבוֹקָה לוֹ יָפָה. כלומר, אילו היה מסתפק בקשירות
 האמורות עד כאן, היה קצהו התחתון של החושן מתנועע

אונקלוס

שכג

שמות כח תצוה

עֲבַר הָאֵפוֹד בֵּיתָהּ: כו וְעִשִׂיתְּ שְׁתֵּי טַבְעוֹת
זָהָב וְנָתַתָּה אֹתָם עַל-שְׁתֵּי כַתְּפוֹת הָאֵפוֹד
מִלְמַטָּה מִמּוֹל פָּנָיו לְעַמַּת מַחְבְּרָתוֹ מִפְּעַל
לְחֹשֶׁב הָאֵפוֹד: כח וַיִּרְכְּסוּ אֶת-הַחֹשֶׁן מִטְּבַעְתּוֹ
מִטְּבַעְתָּיו אֶל-טְבַעַת הָאֵפוֹד בְּפֶתִיל תְּכֵלֶת

דאפודא מלגיו: כו ותעבד
תרתי עזקן דדב ותתן ותהון
על תרתי כתפי אפודא מלרע
מלקבל אפודא לקבל בית לופי
מעלוי להמין אפודא:
כח ויהדון ית חושנא
מעזקתיה לעזקתא דאפודא
בחוטא דתכלתא למגוי על

רש"י

הכהן על מתניו וקצת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד
קצות השקן, וקצותיו שוכזין עליו: (כו) על שתי
כתפות האפוד מלמטה. שהמשצנות נתונות זראשי
כתפות-האפוד העליונים הנאים על כתפיו כנגד גרונו
ונקפלות ויורדות לפניו, והטבעות נזה ליתן זראשן
השני שהוא מחובר לאפוד, והוא שנאמר לעומת
מחברתו - סמוך למקום חבורן זראפוד, למעלה מן
החגורה מעט, שהמחברת לעומת החגורה, ואלו נתונים

רש"י בפשוטו

לצד 'הבית' (פנים), וכלומר, תקבעו את הטבעות כלפי הצד
הפנימי של החושן, הפונה לעבר גופו של הכהן (ראה לעיל ציור
מספר 9 אות ב), ולא כמו הטבעות העליונות שנקבעו בצדו
החיצוני (ראה כ"ל אות א). ומוסיף רש"י: ואין אלו שני סימנים
גבדלים, אלא מכאן יש ללמוד שאותו העבר הפנימי, הנלמד
מלשון 'ביתה', הוא הפונה אכן לצד האפוד, שחשבו
האפוד חגורו לפהו, ונקפל הסינר לפני הכהן על מתניו
ועל קצת פריסו מכאן ומכאן - כלומר, על ידי הידוק
חגירת החשב בכרך האפוד משני צדי גופו ומגיע מעט מלפניו,
עד שעומד כנגד קצות החושן, וקצותיו התחתונות של
החושן נוגעים בשולי האפוד הנקפל לפניו ושוכבין (מונחים)
עליו (מהר"ק, לש"ח) (ראה לעיל ציור מספר 5 אות א):

(כו) על שתי כתפות האפוד מלמטה. היכן הוא
'מלמטה'? במקום חיבור הכתפות לחשב האפוד. לפי
שהמשבצות שבהם תלוי החושן נתונות בראשי כתפות
האפוד העליונים, הבאים על כתפיו כנגד גרונו
ונקפלות ויורדות לפניו, ואת הטבעות צנה הכתוב ליתן
בראשן השני (האחורי) של הכתפות שהוא מחובר
לאפוד, ולפי שהקצה האחורי של הכתפות נמוך מן הקצה
שמלפניו, לכן קוראו הכתוב 'מלמטה'. והוא שגאמר כאן
'לעומת מחברתו', כלומר: הטבעות תהיינה סמוך
למקום חבורן של הכתפות באפוד. ולא במקום חיבורן
ממש, אלא למעלה מן החגורה מעט, לפי שהמחברת
לעומת החגורה - מקום חיבור הכתפות לאפוד הוא

המעיל (כמבואר בפסוק הקודם):
(כח) וירכסו. 'רכיסה' היא לשון חבור. וכן מצינו:
'תסתירם בסתר פניך מרוכסי איש' (תהלים לא, כא),
שפירושו: תסתיר את יראיך ותגן עליהם מחבורי חבלי
(סיעות) רשעים הנועדים יחדיו להרע להם. וכן: 'יהיה
העקב למישור והרכסים לבקעה' (ישעיה מ, ד), שפירושו:
ההרים הסמוכים זה לזה עד שאי אפשר לירד לגיא
(לעמק) שביניהם אלא בקושי גדול, מפני שמתוף
סמיכתן של ההרים הגיא זקופה ועמוקה - המדרון